

KORFA

N É P E S E D É S I H Í R L E V É L
A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet kiadványa demográfiai kérdésekről

GYERMEKTELEN ÚJSÁGÍRÓK ÉS NAGYCSALÁDOS GAZDÁLKODÓK?

Foglalkozásonként eltérő gyermekvállalási kedv a mai magyar társadalomban

BEVEZETŐ

A termékenységről, a gyermekvállalási kedvről szóló tudományos közbeszédben és a tágabb nyilvánosságban is igen sok szó esik „a munka és a magánélet” összeegyeztethetőségéről. Ma Magyarországon szinte teljes az egyetértés abban, hogy a demográfiai helyzet javítása érdekében szükség lenne olyan támogatási formákra, amelyek az édesanyákat hozzásegíthetik ahhoz, hogy mind a családban, mind a munkahelyükön sikeresek és boldogok tudjanak lenni. Az ilyen intézkedések egyszerre járulhatnak hozzá a kívánt gyermekek megszületéséhez és a foglalkoztatottság növeléséhez.

Ugyanakkor lényegesen kevesebb ismeretünk van arról, hogy a munka jellemzői, a választott foglalkozás mennyiben függ össze az érintettek gyermekvállalási kedvével. Társadalmi és hétköznapi tapasztalatok alapján persze eddig is feltételezhető volt, hogy egyes foglalkozások (pl. légiutas-kísérő, színész) hazánkban is nehezen egyeztethetőek össze a gyermekvállalással és -neveléssel, míg más, jó eséllyel otthon és kötetlenebb módon végezhető foglalkozások (pl. mezőgazdasági kistermelés saját gazdaságban, templomi kántor) esetén ez könnyebbnek tűnik.

A két tényező (a gyermekvállalási kedv és a foglalkozás) valós összefüggésének vizsgálata azonban nem egyszerű, ugyanis az oksági viszonyok igen sok esetben nem tisztázhatóak. Például nyilván vannak olyan fiatal nők, akik már eleve a családcentrikus hozzáállásuk alapján választanak foglalkozást vagy a későbbiekben munkahelyet, mert úgy gondolják, bizonyos szakmákban jobban „elboldogulnak” majd több gyermek mellett is. Vannak olyan szakmák, amelyek inkább az életút korai szakaszához kötődnek, és ahova szülés és gyermekvállalás

után nehezebb visszatérni (pl. főállású sportoló, táncosnő). De vannak olyan foglalkozások is, amelyek a többgyermekes anyák mintegy „gyűjtőhelyévé” válnak. Ilyenek például a „hivatásos nevelőszülők”: ők jellemzően maguk is többgyermekes anyák, akik saját gyermekeik felnevelése mellett/után főállásban nem saját gyermekeket nevelnek.

Jelen elemzésben nem célunk ennek az összetett oksági rendszernek a bemutatása. A 2011. évi népszámlálás adatai alapján keresztmetszeti összefüggések leírására szorítkozunk, és azt vizsgáljuk, hogy az egyes foglalkozásokban, foglalkozáscsoportokban dolgozók esetén mekkora a gyermekvállalási kedv, a termékenység. A termékenység több mérőszámmal mérhető. Leggyakrabban talán a teljes termékenységi arányszámot használjuk. Ezt azonban nem érdemes időben változó háttértényezők alapján bontva bemutatni (mint amilyen például a foglalkozás); ebben az esetben ugyanis a kapott érték nem lesz pontos. Ezért elemzésünkben *kohorsztermékenységgel* számolunk, és ennek segítségével mutatjuk be az 1961–1969-ben született (vagyis 2011-ben 42–50 éves), foglalkoztatott vagy jelenleg csak anyasági ellátásban részesülő nők átlagos gyermekszámát a jelenlegi, illetve utolsó foglalkozásuk szerint. Mivel a 40 év feletti gyermekvállalás még mindig viszonylag ritka, ez az érték elég jól közelíti az adott foglalkozású nők *befejezett termékenységét*.

A következőkben a főbb eredményeket mutatjuk be. A foglalkozási bontáshoz a KSH hivatalos Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere (FEOR-08) csoportosítását használjuk. Elemzésünkben néhány foglalkozási csoport adatait emeljük ki, a részletes táblázatok letölthetőek a www.demografia.hu/korfa honlapról.

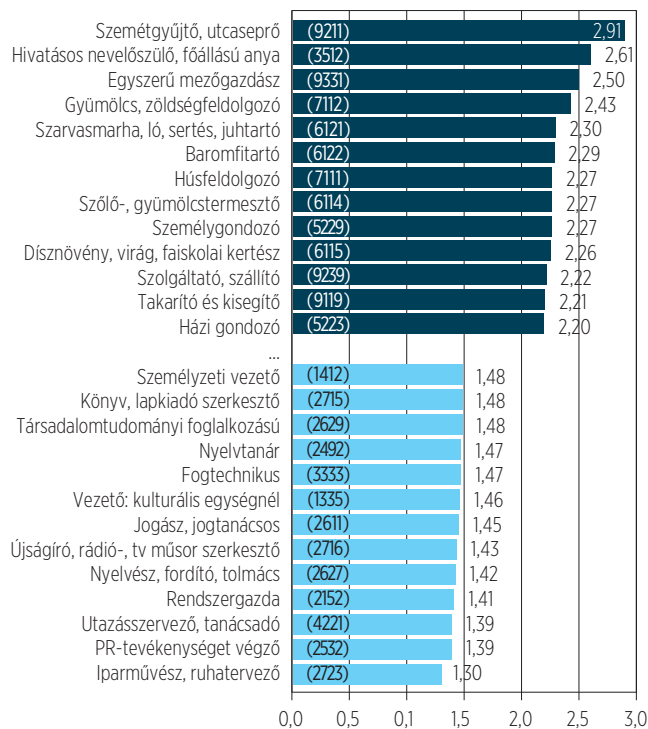
ALACSONY TERMÉKENYSÉGŰ FOGLALKOZÁS-CSOPORTOK, FOGLALKOZÁSOK

A foglalkozások átfogó csoportosítása a kétszámjegyű összevont foglalkozási csoportoké. Ezt a csoportosítást használva a legmagasabb az adott foglalkozási csoporthoz tartozó, 15–49 éves nők létszáma is. Ennek viszont az a hátránya, hogy az elemzési kérdésünk szempontjából talán releváns, eltérő foglalkozásokat is egy kalap alá vonja. Például a felsőfokú képzettséghez kapcsolódó egészségügyi foglalkozások kategóriához olyan foglalkozások tartoznak, mint a felsőfokú végzettségű állatorvosok, általános orvosok, alternatív gyógymódot alkalmazók, ápolók, mentőtisztek vagy védőnők (és mások). A 42 foglalkozási csoportból öt csoportban nagyon alacsony, 1,5 és 1,6 közötti a befejezett termékenység. A legalacsonyabb a jogi és társadalomtudományi foglalkozású nők körében (átlagosan 1,54 gyermek jut egy nőre), de hasonlóan kevés gyermek született a gazdasági tevékenységet, gazdálkodási jellegű foglalkozásokat végzők (1,56–1,58), illetve a művészeti, kulturális, sport és vallási foglalkozásúak körében (1,56–1,57; lásd 2. ábra).

A legrészletesebb foglalkozási bontásban, a négy számjegyes kódok alapján is megnéztük, mely foglalkozási csoportokban születik a legkevesebb gyermek. A KSH FEOR-08 csoportosítása 485 foglalkozásba sorolja a lakosságot. Elemzésünket azonban arra a 246 foglalkozásra szűkítettük, amelyekben az 1961–1969-ben született, foglalkoztatott és anyasági ellátásban részesülő nők száma eléri a 200 főt. Ezek közül 43 esetében a befejezett termékenység 1,60 alatti. Kevés gyermek születik az iparművészek, utazástervezők, PR-tevékenységet végzők vagy a rendszergazdák körében, de a nyelvészek, fordítók és az újságírók, műsorszerkesztők, könyv- és lapszerkesztők körében is (1. ábra; 2. táblázat). Szintén kevés gyermeket szülnek a társadalomtudományi és jogi foglalkozásúak (jogászok, ügyvédek); a gazdasági, üzleti jellegű foglalkozásúak (piackutatók, marketingesek); az informatikai, műszaki területeken dolgozók (informatikai rendszerelemzők, programozók); illetve a személyi szolgáltatásokat nyújtók (ügyintézők, szépségiparban dolgozók) és az ügyfélkapcsolati munkakörökben (idegenvezetők, utaskísérők) dolgozók is. A vezető beosztású nőknek nem feltétlenül születik kevesebb gyermekük: míg a vendéglátói, illetve pénzügyi tevékenységet folytató egységek vezetőinek átlagosan kevesebb mint 1,6 gyermekük születik, addig a szociális, gyermekgondozási, illetve oktatási-nevelési tevékenységet folytató egységek vezetői körében a befejezett termékenység rendre 1,9, illetve 1,8.

Tehát a 2011. évi népszámlálás adatai is megerősítik a külföldi szakirodalomból már ismert jelenséget, miszerint azon szakmákban foglalkoztatott nők vállalnak kevesebb gyermeket,

1. ábra: Átlagos gyermekszám az 1961–1969 között született nők körében foglalkozás (FEOR08) szerint*

* Foglalkoztatottak és anyasági ellátásban részesülő nők (n_i≥200 fő).
Forrás: 2011. évi népszámlálás.

amelyek (1) az életpálya korai szakaszához kötődnek – ilyenek lehetnek a művészetek, sport, kultúra, média területén jelenlevő foglalkozások; (2) modern, feltörekvő, bővülő foglalkozások – ilyenek lehetnek a műszaki, informatikai területek mellett a gazdasági és üzletpolitikai foglalkozások egyes új szakmái (PR, reklám, piackutatás); illetve (3) amelyek esetében a munkafeltételek vagy a munkafeladatokkal kapcsolatos követelmények nem kedveznek a sokgyermekes létnek – ilyenek a szépségipari, ügyfélkapcsolati (utaskísérő, recepció, stb.), illetve egyéb személyi szolgáltatásokat nyújtó foglalkozások.

MAGAS TERMÉKENYSÉGŰ FOGLALKOZÁSOK

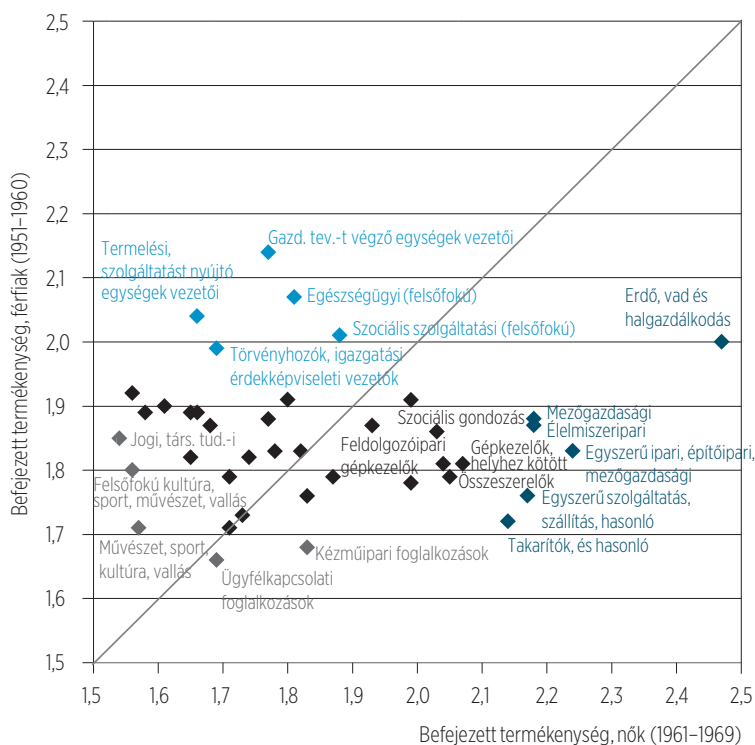
A már előző részben is elemzett foglalkozások közül 35 esetében a befejezett termékenység 2,1 vagy ennél magasabb (2. táblázat). Első ránézésre szembeűnő, hogy az „egyéb, máshova nem sorolható”, valamint az „egyszerű” foglalkozásokat végző nők körében – akik középfokú végzettséget sem szereznek – magasabb az átlagos gyermekszám (1. ábra). Az alábbi foglalkozásokat űző nők befejezett termékenysége a legmagasabb: szemégyűjtő, utcaseprő (ők szinte kivétel nélkül közmunkások); hivatásos nevelőszülő, főállású anya; majd következnek a mezőgazdasághoz, gazdálkodáshoz kö-

... ÉS A FÉRFIAK

A férfiak befejezett termékenysége a foglalkozásuk szerint nem ugyanazt a tendenciát jeleníti meg, mint amit a nők körében találtunk. A férfiak esetében is leszűkítettük az elemzési csoportunkat: azon 1951–1960-ban született férfiak átlagos gyermekszámát néztük meg, akik a 2011. évi census

idején foglalkoztatottak voltak vagy apasági ellátásban részesültek. Ha megnézzük a foglalkozási kódok legnagyobb elemszámú és legkönnyebben áttekinthető kétszámjegyes csoportosítását, láthatjuk, hogy nagyon világosan elkülönülnek a sok és a kevés gyermekkel rendelkezők: sokgyerekesek a különböző egységek vezetői és az orvosok;

2. ábra: Átlagos gyermekszám az 1961–1969-ben született nők és az 1951–1960-ban született férfiak körében, foglalkozási csoportonként*

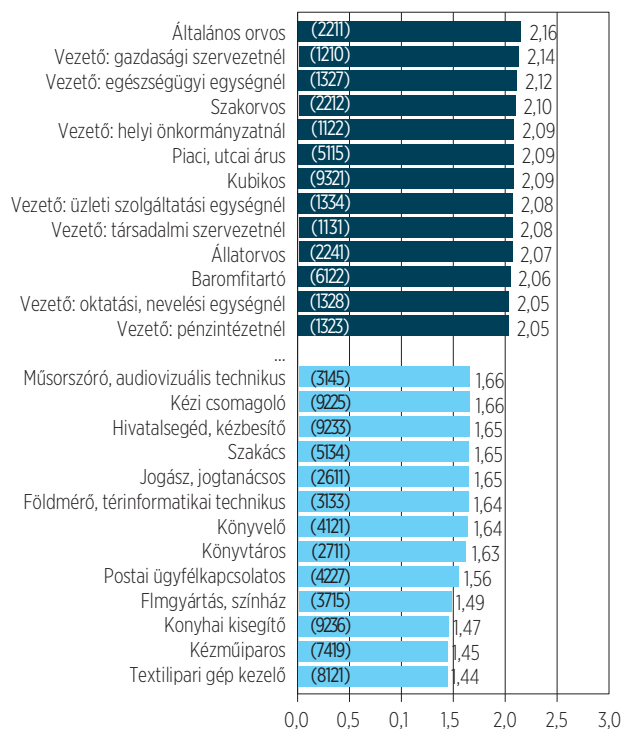

kevésgyerekesek pedig az ügyfélkapcsolati, a kézműipari foglalkozásúak, és a művészeti, kulturális, sport és vallási foglalkozásokban dolgozók. A 2. ábrán a célcsoportunkhoz tartozó nők és férfiak befejezett termékenységet mutatjuk be. Látványosak a különbségek a vezető pozíciókban foglalkoztatott nők és férfiak között. Míg a vezető pozíciókban foglalkoztatott férfiaknak van átlagosan a legtöbb gyermekük (1,9 feletti), addig a vezető pozíciókban dolgozó nőknek átlagosan kevesebb gyermekük születik, befejezett termékenységük 1,9 alatti (1. és 3. táblázat).

Amikor a foglalkozások négyzámjegyes bontása szerint vizsgáltuk a befejezett termékenységet, a 260 foglalkozásból csak ötöt találtunk, amelyek olyan férfiakat tömörítenek, akiknek átlagosan 1,6-nál kevesebb gyermekük született 60 éves korukig. A textilipari gépkezelőknek és egyéb kézműipari foglalkozásúaknak születik a legkevesebb gyermekük, de kevés gyermekük van a konyhai kisegítőknek, a postai ügyfélszolgálatosoknak, a könyvtárosoknak, és az ügyvédeknek, könyvelőknek, jogászoknak is (3. ábra, illetve 4. táblázat).

A rangsor másik végén 25 olyan férfi foglalkozást találtunk, ahol az apáknak átlagosan kettőnél több gyermekük született. Az első tíz helyen egyértelműen az orvosok (általános orvosok, szakorvosok) és a vezető foglalkozásúak állnak: gazdasági és költségvetési szervezetek, egészségügyi tevékenységet folytató egységek, helyi önkormányzatok, üzleti szolgáltatási tevékenységet végző intézmények vezetői. Az alacsonyabb presztízsű férfi foglalkozások közül a piaci árusok, kubikosok, baromfitartók a sokgyerekesek.

3. ábra: Átlagos gyermekszám az 1951–1960 között született férfiak körében foglalkozás (FEOR08) szerint*

* Foglalkoztatottak és apasági ellátásban részesülő férfiak (ni>=200 fő)
Forrás: 2011. évi népszámlálás.

tődő foglalkozások: egyszerű mezőgazdasági foglalkozásúak; gyümölcs- és zöldségfeldolgozók, szarvasmarha-, ló-, sertés-, juhtartók és -tenyésztők, baromfitartók és -tenyésztők, húsfeldolgozók, szőlő- és gyümölcsstermesztők. Körükben az átlagos gyermekszám 2,3–2,9 közötti. A 2-nél magasabb befejezett termékenységgű nőket tömörítő foglalkozások között kevés olyan van, amely magasabb képzettséggel, presztízzsel vagy elismeréssel járna.

A magas befejezett termékenységgel jellemezhető foglalkozások tehát összefoglalóan az alábbiak: (1) a szociális gondozói foglalkozásúak, így a hivatásos, főállású anyák, a szociális gondozó, szakgondozó, gyermekfelügyelő, dajka és házi gondozó foglalkozásúak; (2) a mezőgazdasággal, gazdálkodással összefüggő foglalkozásokban tevékenykedők; (3) a takarítók, szemétygyűjtők, illetve a legegyszerűbb foglalkozásokat végzők (rakodómunkások, pultfeltöltők, konyhai kisegítők); (4) az ipari foglalkozású nők körében pedig leginkább az összeszerelők, a gépkezelők és a gyártósor mellett dolgozók.

BELSŐ ELTÉRÉSEK

Néhány foglalkozás esetén elég egyértelműnek tűnik, hogy a *magasabb iskolai végzettség megszerzésére fordított idő/energia* összefügghet a gyermekvállalás esélyével. Nézzük például az egészségügyi ápolókat. Míg a segédápolónők átlagosan 2,09 gyermeket vállaltak, addig a szakápolónők 1,86-ot, a felsőfokú képzettséggel rendelkező ápolónők pedig már csak 1,62-t. Hasonló tendenciát látunk a kisgyermek-gondozóknál: a gyermekfelügyelők, dajkák átlagosan 2,02 gyermeket szülnek; a csecsemő és kisgyermeknevelők, illetve az óvodapedagógusok 1,87-et; a gyermekgondozási tevékenységet folytató egységek vezetői pedig 1,79 gyermeket. A pedagógus-szak-

mák esetén is megfigyelhető egyfajta termékenységi lejtő: míg az általános iskolai tanárnők, tanítónők átlagosan 1,79 gyermeket vállaltak, addig a középiskolai tanárnők 1,76-ot, az egyetemeken, főiskolákon tanító nők pedig 1,61-et.

Bizonyos szakmákban, úgy tűnik, azoknak van nagyobb esélyük *karrierre* – például vezetőkké válni –, akiknek kevesebb gyermekük van (persze ez is összefügghet a továbbképzésre fordított idővel). Míg a pult- és árufeltöltő foglalkozású nőknek átlagosan 2,00 gyermekük született, és a bolti eladónőknek 1,84, addig a vezető eladóként dolgozó nőknek 1,75, és a kereskedelmi tevékenységet folytató egységek női vezetőinek 1,70.

Néhány speciális foglalkozás esetében eléggé meghatározónak tűnik a *foglalkozási forma* hatása. Az alkalmazotti lét egyes szakmák esetében, úgy tűnik, jobban összeegyeztethető a gyermekvállalással, mint az egyéni vagy társas vállalkozói lét. Az alkalmazott oktatók, pedagógusok körében az átlagos gyermekszám 1,80, míg a vállalkozók körében (egyéni vagy társas vállalkozás tagjaként) 1,49. Hasonlóan, a szolgáltatási foglalkozásokban (mint például fodrász, kozmetikus, házi gondozó, takarító) dolgozó nők körében az átlagos gyermekszám 1,95, ha alkalmazottak, és 1,57, ha vállalkozók; az ügyvédek körében pedig ugyanezen értékek: 1,72 alkalmazottként, illetve 1,44 vállalkozóként.

A legegyszerűbb foglalkozások esetén igen komoly hatása van annak, hogy a nagyon magas gyermekszámú közmunkások „felhúzzák” az átlagot. Például az egyszerű mezőgazdasági foglalkozású anyák átlagosan 2,25 gyermeket szülnek, ha alkalmazottak, és 2,81 gyermeket, ha közmunkások. Vannak olyan foglalkozások is, ahol kimondottan közmunkásokat foglalkoztatnak: például a szemétygyűjtők, utcaseprők, akik körében a legmagasabb az átlagos gyermekszám (2,91).

KSH NÉPESSÉGTUDOMÁNYI
KUTATÓINTÉZET

KORFA – NÉPESEDÉSI HÍRLEVÉL

Szerkesztő: Kapitány Balázs kapitany@demografia.hu
Kiadó: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
Cím: 1024 Budapest, Buday László utca 1-3.
Terjesztő: Ferkis Anna ferkis@demografia.hu
Telefon: 06-1-345-6947; Fax: 06-1-345-1115
ISSN 1586-7684 (nyomtatott) HU ISSN 2062-7599 (online)

További információ:

Szabó Laura szabo@demografia.hu

Kapitány Balázs kapitany@demografia.hu

TISZTELT OLVASÓNK!

A Korfa korábbi számai letölthetők a www.demografia.hu oldalról. A kiadvány szövege és ábrái tovább szerkeszthető formátumban igényelhetők Kapitány Balázs szerkesztőtől a kapitany@demografia.hu e-mail címen.